

Соціальний досвід дітей дошкільного віку формується на основі отриманих ними уявлень про навколишній світ. Найповнішим джерелом інформації для дітей є дорослі. Саме вони мають задовольнити пізнавальний інтерес дошкільників, дати відповіді на їхні численні запитання. Однак для того щоб спілкування було повноцінним, тобто двостороннім, а діти виявляли відкритість і довіру, дорослий має навчитися не просто слухати, а чути й розуміти кожного з них.

Для ефективного спілкування з дітьми педагог має бути готовим до діалогу, тобто:

- сприймати дітей як рівноправних співрозмовників, що передбачає відхід від моделі «Я і безголоса річ»
- бути уважним до того, що і як говорять діти
- виявляти здатність швидко аналізувати й адекватно реагувати на їхні несподівані запитання, репліки, емоційні реакції
- вміти підтримувати й розвивати основні змістові лінії багатоголосої розмови, якою є бесіда з дошкільниками.

РІЗНОВИДИ МОВЛЕННЕВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Незважаючи на те, що педагоги щоденно працюють у режимі активної мовленнєвої взаємодії з дітьми, у робочій документації вони регулярно використовують терміни «розмова», «бесіда», «полілог». Об'єднує ці терміни приналежність до сфери мовленнєвої комунікації. Тож суть кожного з них як форми діалогу полягає в обміні репліками. Проте і за спрямованістю, і за механізмами управління розмова, бесіда й полілог принципово відмінні.

Розмова і бесіда можуть відбуватися як в індивідуальному, так і в груповому форматі. Але якщо розмову можна визначити як форму мовленнєвого реагування на конкретну ситуацію, що потребує обговорення, коментування, оцінки, підказки, спрямування (Сашко штовхається, Маринка сумує, горобці чубляться за крихту), то бесіда – це цілеспрямована, спеціально підготовлена і продумана, розгорнута в часі розмова на певну тему.

На жаль, часто розмова як форма діалогу дорослого з дитиною реалізує не основну свою комунікативну функцію, а передусім регулятивну, вказівну. Відтак замість розмови з'являється вказівка дорослого, наказ дорослого, зауваження без обговорення, як в армії: «Вітасику, це треба робити так...!».

Нерідко трапляється й так, що ми, дорослі, лише робимо вигляд, що слухаємо, коли насправді думаємо зовсім про інше. А діти це відчують і поступово втрачають інтерес до таких розмов з дорослим, ніби з «глухою стіною».

Як розмовляти з дітьми так, щоб вони вас почули: паради педагогу

- Не зводьте розмову до вказівок на кшталт армійських. Зробіть кожному дитини співрозмовником, думка якого для вас важлива, запропонуйте їй висловити свої міркування, ставлення; надайте можливість самостійного вибору способу дій з-поміж можливих.
- Намагайтеся відчути готовність дітей до розмови з вами і не починайте її тоді, коли діти наразі мають інші пріоритети. Адже нерідко ми відволікаємо дітей від важливих для них справ заради проведення нецікавого для більшості з них заходу (спостереження, обговорення). Участь у такому заході стає для дітей формальною, а те що ми говоримо, вони пропускають повз вуха.
- Намагайтеся надати особистісного смислу розмові: мотивуйте, пояснюючи її значимість, звертайтеся до особистого досвіду, багажу знань дітей, адже їм дуже подобається виявляти свою обізнаність, діліться власним досвідом.
- Під час розмови з конкретною дитиною не відволікайтеся на зауваження, репліки іншим дітям або дорослим. Продемонструйте зацікавленість і щирість. Якщо зміст розмови не передбачає уваги з боку інших, надайте їй атмосфери інтимності.
- Заохочуйте ініціативу дитини в діалозі, підтримуйте бажання запитувати, допитливість, підтвердіть, що для вас важливо те, про що дитина запитує. Дитина, як і дорослий, любить, коли її слухають, поважають її думку та її саму.

Бесіда – це завчасно підготовлена, цілеспрямована, чітко продумана, розгорнута в часі розмова з дітьми на певну тему. Бесіда може бути структурним елементом будь-якого заняття й **мати різне функціональне призначення:**

- супроводжувати спостереження, розглядання, виконання, сприймання тощо;
- попереджувати, роз'яснюючи особливості чи послідовності дій;
- готувати, налаштовувати, мотивувати, націлювати дітей на різні види діяльності під час заняття;
- узагальнювати, підсумовувати результати спільних дій вихователя й дітей.

У роботі з дітьми старшого дошкільного віку доцільно використовувати бесіду і як окрему форму освітньої діяльності. Тобто планувати її як окреме заняття, у якому обговорення певної теми посідає центральне місце серед інших методів, як-от читання, ігри, вправи, розглядання, спостереження.

У методиці дошкільної освіти виокремлюють такі **види бесід**:

- підсумкові – використовують як «заключний акорд» у тривалій цілеспрямованій і різнобічній освітній роботі (бесіда на основі спостережень за природою вкінці певного сезону);
- морально-етичні – вибудовують здебільшого на основі літературних творів;
- інформаційно-пізнавальні – може охоплювати різні аспекти життєдіяльності дошкільників (бесіди про професії батьків, космос, воду).

Логічна структура бесіди містить три основні частини: вступна, основна й заключна, кожна з яких відповідно має чітко окреслені функції:

- *вступна* – мотивувати, налаштувати на обговорення теми, актуалізувати знання, необхідний для розмови тематичний словник, зацікавити, заінтригувати;
- *основна* – систематизувати, збагатити, уточнити знання й уявлення дітей з обраної теми за допомогою різних засобів і методів;
- *заключна* – узагальнити, підбити підсумки, висловити оцінні судження щодо участі дітей у розмові, щодо висловлених думок, зберегти створений під час бесіди емоційний настрій, налаштувати на позитивну співпрацю.

Як зробити бесіду ефективною: поради педагогу

- Щоб бесіда відбулася, підготовленим має бути не лише педагог, а, передусім, діти, яким бажано мати хоча б стартовий багаж інформації, базових знань, достатній запас емоційних переживань, осмислене ставлення до предмета бесіди, вмотивованість, налаштованість обговорити те, що пропонує педагог. Підготовленій дитині є що зауважити, вона зберігає інтерес до теми розмови.
- Не варто «засипати» дітей запитаннями – це швидко втомлює й набридає; вихователь має не поспішати відповідати самому, а дати можливість подумати; віддавати перевагу запитанням, що

спонукають помислити, - дітям подобається виявляти свою обізнаність, вони люблять розв'язувати складні завдання; запитання доцільно адресувати всім дітям, а не окремій дитині – це спонукатиме до роздумів усіх без винятку дітей.

- Пам'ятайте, що, крім запитань, інтелектуальну й мовленнєву активність дітей стимулюють також: прийом педагогічної провокації (дорослий висловлює сумнівне твердження, яке діти намагатимуться підтвердити або спростувати); доцільно використовувати звернення до досвіду дітей; стимулювальні завдання, ігрові вправи, невеликі за обсягом, але влучні інформаційні довідки тощо.
- Важливо створити під час бесіди живу емоційну атмосферу, задати розмові доброзичливий тон, поважати дітей як рівноправних співрозмовників. Це забезпечить інтелектуальну й мовленнєву активність дітей. Цьому сприятиме також ваша щирість, правдивість і простота у спілкуванні, вміння викликати в дітей різні асоціації щодо обговорюваних понять. Адже лише особисті переживання та відчуття педагога можуть «заразити» учасників інтересом до проблеми, що обговорюється, не залишати байдужими, стимулювати їхню власну активність і суб'єктну позицію.
- На початку бесіди необхідно визначити, що для вас буде пріоритетним: показова дисципліна чи жива атмосфера пізнання. Часті зауваження щодо дисципліни і зовнішньої краси, як свідчить практика, за відсутності змістовної розмови не сприяють справжній дисципліні, а навпаки, емоційно нівелюють загальну позитивну й ділову атмосферу заняття. Застиглі, як пам'ятники, діти, може комусь і здаються взірцем порядку, але не можуть виявляти емоційну, розумову та мовленнєву активність. Діти – не роботи. Коли їм по-справжньому цікаво, вам не треба буде їх заспокоювати, «всаджувати», адже їхня увага буде зосереджена на самому предметі пізнання.
- Не намагатися спрощувати зміст бесіди, натомість спрямовуйте його на відкриття дітьми істини, свого знання, а не на репродуктивне запам'ятовування і відтворення у відповідях на запитання знань, поданих дорослим у готовому вигляді. Не займайте також у бесіді позицію «над розмовою», визнаючи себе одноосібним суб'єктом мовлення, заповнюючи бесіду власним змістом.

Полілог.

Суть поняття «полілог» стає зрозумілішою у зіставленні з бесідою. Адже полілог є одним з її різновидом. Проте, якщо одна з основних цілей бесіди – інформувати, сприяти засвоєнню, розширенню, систематизації знань і уявлень, то полілог спрямований передусім на формування вміння формулювати й висловлювати власну думку, міркувати, доводити, обстоювати свою позицію. За визначеннями науковців, полілог – це проблемна бесіда, дискусія, диспут, у яких стикаються різні позиції, різні погляди на певне питання. Полілог – це керований вихователем (непомітно від дітей) живий діалог, у якому хід, суть висловлювань неможливо передбачити. І в цьому складність і водночас цікавість полілогу, адже ніхто зі співрозмовників не знає, що буде далі. Полілог не може бути самостійним видом заняття.

Ключовим для полілогу є вибір теми. Правильно визначена тема спричиняє загальний смислоутворювальний ефект, піднімає мислення на більш високий рівень, допомагає усвідомити взаємопов'язаність усього з усім.

Варто обирати такі теми, які наближають дітей до **осмислення найважливіших законів природи** (усе пов'язане з усім; нічого з нічого не виникає і в нікуди не зникає; що надішлеш у світ, те тобі й повернеться; природа знає ліпше, навчись її слухати) і **соціуму** (Я у світі не один; моя свобода обмежена свободою іншого; взаємозалежність цінніша за незалежність). Саме у межах цієї проблематики і варто формулювати теми полілогів. Найчастіше вони мають вигляд запитання, що спонукає зробити свідомий аргументований вибір. Наприклад: «Відомо, що допомагати добре. А коли допомога – це погано?», «Що сильніше – слово чи рука?», «Чи можуть діти й дорослі обійтися одне без одного?», «Якого кольору «хочу»? Чи всі «хочу» однакові?», «Чи легко бути маленьким?», «Чи можуть знання зростати або зменшуватися?» тощо.

Для реалізації теми полілогу вихователю необхідно бути готовим до обговорення, навчитися слухати дітей, швидко реагувати на висловлювання, постійно корегувати хід полілогу.

Зауважу, що діти виявляють живий інтерес до полілогу, коли відчують, що дорослому надзвичайно цікаво й самому одержати відповіді на проблемні запитання.

Як спонукати дітей висловлювати свої думки: поради педагогу

- Під час полілогу спілкуйтеся з дітьми «очі в очі». Для цього розмістіть дітей по колу або в інший спосіб так, щоб усі добре бачили одне одного. Самі займіть позицію «поряд», а не «над» дітьми, тобто розташуйтеся на одному рівні з дітьми. Доцільно домовитися про спільний для всіх спосіб показати своє бажання висловитися, поділитися думкою, а також сформулювати спільні для всіх правила, яких треба дотримуватися: не перебивати одне одного, почекати, коли дадуть можливість висловитися; бути уважним, поважати чужу думку, навіть і відмінну від твоєї.
- Щоб у полілозі взяли участь якомога більше дітей, на початку вирівняйте «стартові позиції», тобто з'ясуйте, чи розуміють діти суть проблемного запитання і як вони його розуміють. Передусім варто спонукати дітей пояснити значення ключового поняття теми полілогу. Наприклад: «Що значить чинити по-справедливості? Як ви розумієте це слово?»
- Дотримуйтеся під час організації полілогу найважливішого принципу – діалогічності, суть якого можна сформулювати у правилі: «Нічого не говори сам, став мудрі запитання дітям». Дайте можливість дітям подумати, не поспішайте «заповнити паузи», і водночас навчіться відчувати продуктивність цих пауз: відчувайте, чи діти просто сидять і чекають, що буде далі, чи вони розмірковують. Спробуйте запропонувати дітям символізувати або візуалізувати / уточнити суть проблеми: «Покажіть руками слово «ми». А тепер слово «я». Яке з них більше? Чому?, «Розкажи, як ти намалював би слово «успіх».
- Щоб діти виявили активність та були ініціативними, уникайте під час спілкування з ними директивного тону.

Отже, забезпечення ефективної мовленнєвої взаємодії з дошкільниками, крім добре відомих, описаних у багатьох підручниках методів і прийомів, сприяє щире бажання дорослого ПОЧУТИ дитину як носія власної думки, певної життєвої позиції, намагатися зрозуміти її і зробити свою думку зрозумілою для неї. Як кажуть: «Щастя – це коли тебе розуміють». Додамо: для початку – коли тебе чують.